

Iga Bańkowska

Kronika wydarzeń
w Archiwum Państwowym w Szczecinie
w 2016 roku^{*1}

W *lutym* pracownicy Zakładu Zagospodarowania Odpadów na wysypisku w Łęczycy w gminie Stara Dąbrowa podczas sortowania odpadów odnaleźli pięć rachunkowych ksiąg parafialnych oraz dokumentów urzędów stanu cywilnego z miejscowości powiatów kołobrzeskiego i gryfickiego z lat 1701–1932. Dokumenty te trafiły do Archiwum Państwowego w Szczecinie, gdzie zostały poddane zabiegom konserwatorskim i włączone do zasobu szczecińskiego archiwum.

21 *marca* w ramach Dnia Jedności Kaszubów w Sali Stefana Flukowskiego Książnicy Pomorskiej w Szczecinie dr Janina Kosman wygłosiła wykład „Towarzystwo Historii i Starożytności Pomorza w Szczecinie w kręgu zainteresowań kaszubskich”.

1 *marca* Mszą św. pod przewodnictwem JE ks. abp. Andrzeja Dziegi rozpoczęły się obrady sympozjum naukowego „Facere Voluntatem Tuam”. W 100. rocznicę urodzin JE ks. abp. Kazimierza Majdańskiego. W auli Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego przybliżono nauczanie i dzieło życia ks. abp. Kazimierza Majdańskiego oraz Jego rolę w budowaniu społeczeństwa polskiego na Pomorzu Zachodnim. Sympozjum zostało zorganizowane przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego, Kurię Metropolitalną Szczecińsko-Kamieńską, Archiwum Państwowe w Szczecinie oraz parafię pw. Jana Chrzciciela w Szczecinie.

W *marcu* zasób szczecińskiego archiwum powiększył się o materiały z archiwum rodzinnego, przekazane przez mieszkańca Szczecina Romana Rajtaka, który był długoletnim pracownikiem PŻM. Przekazane dokumenty są m.in. zapisem historii rodzin Lenczewskich i Samotyja, przed dru-

¹ Fotografie Dariusz Witulski, Marek Lupa

gą wojną światową zamieszkałych we wsi Milkiewicze koło Nowogródka, znajdującej się obecnie na obszarze dzisiejszej Białorusi. Wśród zgromadzonych materiałów znalazły się także i te obrazujące drogę rodziny Lenczewskich na Pomorze Zachodnie w 1946 r., początkowo zamieszkałej w Reptowie, ostatecznie osiadłej w Szczecinie. Są one odzwierciedleniem losów wielu polskich osadników, którzy po zawierusze wojennej musieli szukać nowego miejsca do życia, a wielu z nich znalazło je na ziemiach zachodnich i północnych Polski.

W *kwietniu* w Sali Kolumnowej w Książnicy Pomorskiej w Szczecinie można było oglądać wystawę archiwalną „Dokumenty życia codziennego szczecinian”. Przedmiotem ekspozycji były oryginalne materiały z zasobu Archiwum Państwowego w Szczecinie oraz zbiorów Książnicy Pomorskiej, ukazujące się od czasów pionierskich po lata 80. XX w. W bibliotekach określane są one terminem „dokumenty życia społecznego”, w archiwach to „druki ulotne”. Jest to specyficzna i niezwykle różnorodna pod względem formy, grupa archiwaliów, będących swoistą rejestracją różnych przejawów życia politycznego, społecznego, naukowego i kulturalnego. Przede wszystkim, w swoim zamyśle, warstwa informacyjna tych obiektów jest krótkotrwała, ulotna, mająca charakter użytkowy. Jednak stanowią one niezwykle cenny materiał badawczy dla naukowców reprezentujących różne dyscypliny naukowe. Organizatorami wystawy byli Archiwum Państwowe w Szczecinie, Książnica Pomorska i Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu – Wydział Ekonomiczny w Szczecinie.

25 *kwietnia* w Czytelnii Pomoroznawczej Książnicy Pomorskiej w Szczecinie prof. Kazimierz Kozłowski wygłosił wykład „Przełomy i zakręty w polskim siedemdziesięcioleciu Pomorza Zachodniego”. Wykład został oparty na kanwie książki K. Kozłowskiego pt. *Pomorze Zachodnie z Polską*, której wydawcami są Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych i Archiwum Państwowe w Szczecinie.

9 *maja* oficjalnie otwarto w siedzibie Kuratorium Oświaty w Szczecinie wystawę pn. „Z dziejów chrześcijaństwa na Pomorzu Zachodnim. W 1050. rocznicę chrztu Polski”. Poprzez wybrane materiały archiwalne, zostały zobrazowane dzieje chrześcijaństwa na Pomorzu Zachodnim. Ekspozycja została przygotowana przez szczecińskie Archiwum Państwowe we współpracy z Kuratorium Oświaty w Szczecinie. Wernisaż poprzedzi-

ły wykłady prof. Stefana Kwiatkowskiego – „Pierwsi Piastowie a chrystianizacja Polski i Pomorza Zachodniego X–XII wiek”) oraz prof. Kazimierza Kozłowskiego – „Polonizacja i rekatolizacja Pomorza Zachodniego po drugiej wojnie światowej”.

12 maja w Archiwum Państwowym w Szczecinie doszło do niezwykłego spotkania panów Mieczysława Górskiego i Ryszarda Spytkowskiego, którzy w czasie drugiej wojny światowej pracowali jako robotnicy przymusowi w tym samym gospodarstwie rolnym w okolicach Lüneburga. Kontakt nawiązali ponownie po przeszło 70. latach dzięki audycji, zrealizowanej przez Polskie Radio Szczecin, na podstawie udostępnionych przez archiwum relacji. Jest to dość niespodziewany rezultat projektu, realizowanego od 2011 r. przez Archiwum Państwowe w Szczecinie wraz prof. dr. hab. Włodzimierzem Stępińskim reprezentującym Uniwersytet Szczeciński, mający ocalić od zapomnienia zapisane w relacjach przeżycia Polaków, byłych robotników przymusowych III Rzeszy.

21 maja w ramach 11. Europejskiej Nocy Muzeów w Archiwum Państwowym w Szczecinie odbyły się projekcje archiwalnych filmów dokumentalnych. W czasie piątej odsłony Filmowej Nocy Muzeów w szczecińskim archiwum zaprezentowano filmy zrealizowane w latach 70. i 80. XX w. o tematyce sportowej, w tym skupiające się także na ludziach sportu – zawodnikach związanych ze Szczecinem i regionem zachodniopomorskim.

25 maja odbyły się warsztaty archiwalno-historyczne dla młodzieży „Historia łączy”. Uczestniczyła w nich młodzież z trzech szkół szczecińskich: Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 4, Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 2 i Zespołu Szkół nr 11 oraz szkół z Greifswaldu: Arndtschule, Jahn-Gymnasium oraz Martinschule.

Warsztaty rozpoczęły się w siedzibie szczecińskiego Archiwum Państwowego wykładem dr. hab. Pawła Guta połączonego z prezentacją oryginalnych dokumentów z zasobu AP w Szczecinie. Następnym punktem był spacer po mieście. Orowadzania podjęła się młodzież z ZS nr 11 w Szczecinie. Natomiast w auli Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 2 w Szczecinie uczniowie przedstawili przygotowane przez siebie prezentacje, dotyczące m.in. historii Szczecina i Greifswaldu oraz losów ich mieszkańców. Głównym celem warsztatów była edukacja historyczna skierowana na poznanie regionalnego dziedzictwa historycznego na przykładzie zasob-

bów archiwalnych regionu Pomorza Zachodniego i Pomorza Przedniego, zwłaszcza miast Greifswald i Szczecina. Organizatorami warsztatów były Archiwum Państwowe w Szczecinie oraz Stadtarchiv Greifswald, zaś dofinansowane zostały ze środków Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży.

6 czerwca w sali im. prof. Henryka Markiewicza w Książnicy Pomorskiej odbyła się promocja wspomnień prof. Alfreda Wielopolskiego *Z herbem po służbach* wydanej nakładem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Publikacja powstała na podstawie zapisków i szkiców wspomnieniowych prof. A. Wielopolskiego, arystokraty, humanisty, wykładowcy szczecińskich uczelni, organizatora i członka wielu regionalnych organizacji naukowych, zaś w latach 1951–1956 pracownika Archiwum Państwowego w Szczecinie. Książka uzupełniona została fotografiami, notami biograficznymi i edytorskimi, kalendarium życia autora oraz indeksem osobowym. Wspomnienia przygotował do druku i opatrzył objaśnieniami Aleksander Wit Labuda. Zapiski autobiograficzne A. Wielopolskiego wpisują się w zachodzące na przestrzeni wielu lat przemiany społeczne i polityczne, których On sam był świadkiem. Jest to świadectwo następujących po sobie epok, przemian, a tym samym pewnego rodzaju studium losów rodów arystokratyczno-ziemiańskich na przykładzie rodu Wielopolskich, na przestrzeni życia jednego z ich przedstawicieli. Wspomnienia obejmują czasy młodości Autora spędzonej w rodzinnym majątku w Chrobrzu, czasy studenckie oraz pracy zawodowej, zaś kończą je refleksje Profesora z lat 1981–1983 – z czasów pierwszej „Solidarności” i stanu wojennego.

9 czerwca obchodziliśmy Międzynarodowy Dzień Archiwów, który w AP w Szczecinie odbył się pod hasłami: „Genealogia. Archiwa społeczne. Gra miejska” Tego dnia został zorganizowany w archiwum punkt konsultacyjny, gdzie można było uzyskać praktyczne porady dotyczące tworzenia i zabezpieczania archiwów rodzinnych oraz poszukiwań własnych korzeni i tworzenia drzewa genealogicznego, co doskonale wpisuje się w obecną tendencję o charakterze wzrostowym, gdy coraz więcej osób interesuje się swoim pochodzeniem i szuka korzeni rodzinnych. W szczecińskim archiwum tego dnia odbywał się również etap gry miejskiej zorganizowanej we współpracy ze szczecińskim oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej. Uczestnicy gry, uczniowie szczecińskich szkół średnich, mieli za zadanie

odkrywać wydarzenia z życia przybyłego do Szczecina w 1945 r. przesiedleńca, wykorzystując w tym celu wiedzę zawartą m.in. w materiałach archiwalnych. W siedzibie szczecińskiego archiwum odbyło się także rozstrzygnięcie gry i wyłonienie zwycięzców oraz rozdanie nagród.

5 lipca w 71. rocznicę ostatecznego przejęcia przez Polskę Szczecina, w miejscu, które było świadkiem wielu historycznych wydarzeń, gabinecie Prezydenta Szczecina Piotra Krzystka, zaprezentowana została wystawa archiwalna, na którą składały się oryginalne dokumenty z zasobu szczecińskiego Archiwum Państwowego – świadectwa tamtych wydarzeń, takie jak: notatki służbowe, protokoły posiedzeń władz, sprawozdania sytuacyjne, fotografie, plakaty, ogłoszenia i obwieszczenia z 1945 r.

28 lipca odwiedziła szczecińskie Archiwum Państwowe młodzież z Niemiec i Izraela, realizująca projekt podążania śladami swoich przodków. W archiwum zapoznali się z zasobem szczecińskiej placówki archiwalnej, w tym w szczególności ze źródłami archiwalnymi do historii społeczności żydowskiej w Szczecinie i na Pomorzu.

„1 sierpnia 1945 roku objąłem Archiwum Państwowe w Szczecinie” zapisał w swoim dzienniku pierwszy dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie Bolesław Tuhana-Taurogiński. Od tego czasu 1 sierpnia każdego roku szczecińscy archiwiści obchodzą, kolejne rocznice funkcjonowania Archiwum Państwowego. W 71. rocznicę zebraliśmy się w sali nazwanej imieniem B. Tuhana-Taurogińskiego, by uczcić tą ważną dla nas datę. Tematem spotkania była nie tylko archiwalna przeszłość, ale też nasza teraźniejszość i wyzwania, które stawia przed nami przyszłość.

12 sierpnia w sali im. B. Tuhana-Taurogińskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie odbyły się wykłady otwarte związane z rocznicą wojny polsko-bolszewickiej z 1920 r. i tzw. cudu na Wiśle. Wykład prof. Henryka Walczaka z Uniwersytetu Szczecińskiego przybliżył przebieg wojny zapisany w materiałach źródłowych z archiwów rumuńskich, zaś dyrektora Archiwum Akt Nowych w Warszawie dr. Tadeusza Krawczaka oscylował wokół tematyki skutków wojny polsko-bolszewickiej oraz tego jak zapisała się ona w tradycji narodowej i jak kultywowana jest w zbiorowej pamięci Polaków.

W 70. rocznicę przejęcia przez polską administrację Polic, w polickim Miejskim Ośrodku Kultury odbyła się konferencja zorganizowana przez Gminę Police. Wśród wygłoszonych referatów było także wystąpienie pracownika AP w Szczecinie Bartosza Sitarza pn. „Enklawa policka – demontaż fabryki benzyny syntetycznej 1945–1946” przygotowane w oparciu o archiwalne materiały źródłowe.

W dniach 26–29 września w Archiwum Państwowym w Szczecinie odbył się cykl wykładów, uzupełnionych prezentacjami materiałów archiwalnych z naszego zasobu. To wszystko w ramach kolejnej edycji Zachodniopomorskich Dni Dziedzictwa, odbywających się w 2016 r. pod hasłem „Pamięć miejsc i ludzi”. Podczas pierwszego spotkania Michał Knitter przybliżył zagadnienia dotyczące handlu morskiego Szczecina w II połowie XVIII wieku w świetle lokalnej prasy. Drugi dzień był poświęcony tematyce obozów pracy przymusowej w Policach w okresie drugiej wojny światowej, którą omówił Bartosz Sitarz. W trakcie trzeciego spotkania w archiwum, odbyliśmy z Igą Bańkowską swoistą podróż w czasie, obserwując przemiany szczecińskich miejsc zapisane w archiwalnych źródłach ikonograficznych. Ostatniego dnia nasza uwaga skupiła się na szczecińskim Zamku Odrzańskim (Oderburg), co stało się podstawą do snucia opowieści przez Alicję Kościelną o jego mieszkańcach i ich losach oraz o historii wcześniejszych właścicieli tego miejsca – zakonnikach klasztoru Kartuzów.

5 października odbyła się promocja publikacji pt. *Znak Gryfa. Gryfici i ich pomorskie dziedzictwo*, zawierającej referaty wygłoszone na sesji naukowej, która odbyła się 29 września 2014 r. Sesja naukowa była jednym z elementów obchodów Roku Gryfa, którym został ogłoszony rok 2014 przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego z okazji rocznicy 800-lecia powstania jego najstarszego wizerunku. Wydawcami publikacji był Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie we współpracy ze szczecińskim Archiwum Państwowym.

10 października kolejny ze szczecińskich archiwistów, pierwszy dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie Bolesław Tuhan-Taurogiński został upamiętniony przez posadzenie drzewka pamięci na szczecińskim Cmentarzu Centralnym. Od 2007 r. Stowarzyszenie Czas Przestrzeń Tożsamość prowadzi akcję sadzenia dębów poświęconych znanym postaciom życia

publicznego Szczecina, którzy już od nas odeszli. Dotychczas posadzono 25 dębów – drzewek pamięci, m.in. dąb dla innego znanego szczecińskiego archiwisty dr. Bogdana Frankiewicza. Zasadzenie dębów poprzedziło spotkanie w Książnicy Pomorskiej, na którym przypomniano sylwetki i dokonania upamiętnionych w tym roku archiwisty Bolesława Tuhana-Taurogińskiego, historyka, badacza dziejów Pomorza, prof. Gerarda Labudy oraz pierwszego dyrektora Teatru Polskiego w Szczecinie Bolesława Skąpskiego. Symbolicznego wkopania drzewka dokonał dyrektor archiwum dr Jan Macholak w towarzystwie wnuczki Bolesława Tuhana-Taurogińskiego Ewy Kosińskiej.

17 października na dziedzińcu Muzeum Narodowego w Szczecinie przy ul. Staromłyńskiej 27 odbył się wernisaż wystawy przygotowanej przez Archiwum Akt Nowych, a poświęconej wychowaniu młodzieży w duchu niepodległościowym i jej udziałowi w walce o Polskę w XX wieku pn. „Od skautingu do Solidarności Walczącej – Wychowanie młodzieży do niepodległości”. Na 31 planszach zaprezentowano dokumenty z zasobu AAN, dotyczyły one działalności takich organizacji jak: Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Polska Organizacja Skautowa, Uczniowska Niezależna Agencja Fotograficzna Unia, Związek Młodzieży Polskiej „Zet”, Unia Stowarzyszeń Polskiej Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej, Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz Związek Młodocianych Więźniów politycznych 1944–1956 „Jaworzniacy”. Przybliżona też została działalność konspiracyjna młodzieży z batalionów Armii Krajowej „Zośka” i „Parasol” oraz Kompanii „Orląt” tak z okresu okupacji, jak i Powstania Warszawskiego czy młodzieży czasu „Solidarności”. Archiwum Państwowe w czasie szczecińskiej prezentacji wsparli: Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie oraz Muzeum Narodowe w Szczecinie.

Z okazji 98. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości 10 listopada odbył się w szczecińskim archiwum wykład otwarty prof. Henryka Walczaka z Uniwersytetu Szczecińskiego pn. „Polska a państwa bałkańskie w początkach kształtowania ładu wersalskiego”.

29 listopada w archiwum w Szczecinie odbyła się konferencja naukowa pn. „Historyczne księgozbiory w bibliotekach archiwów państwowych” z udziałem archiwistów i bibliotekarzy z archiwów państwo-

wych z Opola, Torunia, Krakowa, Wrocławia i Słupska oraz szczecińskich bibliotek naukowych. Niektóre z bibliotek archiwów państwowych przechowują historyczne, zabytkowe księgozbiory, często wśród nich są cenne, unikatowe opracowania, zaś same zbiory bibliotek archiwalnych są jak dotąd mało rozpoznane i nie były przedmiotem szczegółowych badań. Biblioteka szczecińskiego archiwum przechowuje m.in. ponad 1650 woluminów starych druków i około 2000 pism okolicznościowych datowanych do końca XVIII wieku, niektóre z nich są tytułami unikatowymi w skali europejskiej, co też czyni je przedmiotem zainteresowania wielu badaczy. Konferencja była jednym z pionierskich przedsięwzięć na polu prezentacji księgozbiorów przechowywanych w bibliotekach archiwów państwowych.

30 listopada szczecińscy archiwiści spotkali się z regionalistami skupionymi wokół kwartalnika literacko-historycznego „Łabuź. Prowincjonalny Okazjonalnik Literacki” na dorocznych tradycyjnych „Zaduszkach archiwalnych”.

15 grudnia w Książnicy Pomorskiej odbyła się promocja tomu XXXIV „Kroniki Szczecina” za lata 2015–2016 z udziałem przedstawicieli redakcji, wydawców i autorów poszczególnych artykułów. Rocznik ukazuje się od 1983 r., opisując nie tylko najważniejsze wydarzenia z życia naszego miasta, ale także upamiętnia ważne dla miasta postaci i wydarzenia historyczne. Był to ostatni rocznik „Kroniki Szczecina” przygotowany we współpracy władz miejskich Szczecina z Archiwum Państwowym.

Ważnym elementem działalności popularyzatorskiej szczecińskiego Archiwum Państwowego są spotkania historyczno-archiwalne oraz lekcje archiwalne. Pierwsze spotkania dedykowane są osobom zainteresowanym historią naszego regionu, drugie adresowane do młodzieży szkół średnich oraz studentów. W ich trakcie odbywają się pokazy materiałów archiwalnych, prelekcje, warsztaty genealogiczne, lekcje biblioteczne, spotkania dotyczące zabezpieczania zbiorów domowych i inne. Pokazujemy też budynki archiwalne, w tym pracownię, bibliotekę oraz niedostępne na co dzień magazyny. W ten sposób chcemy krzewić wiedzę o historii naszego regionu, budować świadomość roli źródeł archiwalnych oraz promować naszą pracę i instytucję. Takich spotkań odbywa się w ciągu roku kilkana-

ście, zaś prelegentami są pracownicy archiwum m.in. Iga Bańkowska, Paweł Gut, Janina Kosman, Alicja Kościelna, Grażyna Lupa, Marek Lupa.

29 *grudnia* odbyło się tradycyjne spotkanie świąteczno-noworoczne z udziałem członków Rady Naukowo-Programowej AP w Szczecinie, przedstawicieli instytucji współpracujących z archiwum oraz sympatyków naszej instytucji. Było ono, jak co roku, doskonałą okazją do podsumowań i prezentowania przyszłych przedsięwzięć.

1–3. Wystawa „Dokumenty życia codziennego szczecinian” zorganizowana przez Archiwum Państwowe w Szczecinie, Książnicę Pomorską i Wyższą Szkołę Bankową w Poznaniu – Wydział Ekonomiczny w Szczecinie

4–5. Prezentacja publikacji „Pomorze Zachodnie z Polską” pod red. prof. Kazimierza Kozłowskiego, 18 kwietnia

6–9. Otwarcie wystawy w 1050. rocznicę chrztu Polski przygotowanej przez szczecińskie Archiwum Państwowe we współpracy z Kuratorium Oświaty w Szczecinie, 9 maja

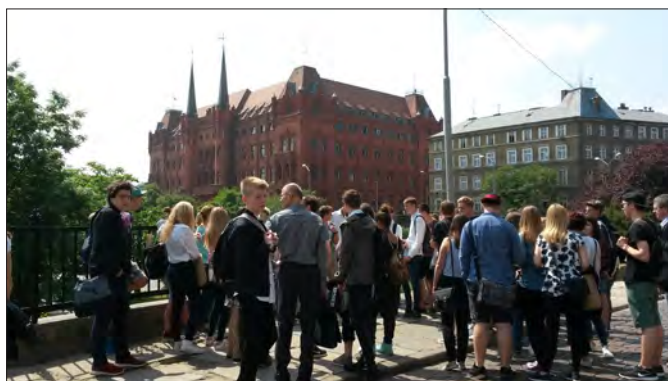
10–11. Spotkanie po wielu latach – Mieczysława Górskiego i Ryszarda Spytkowskiego, byłych robotników przymusowych Trzeciej Rzeszy, 12 maja

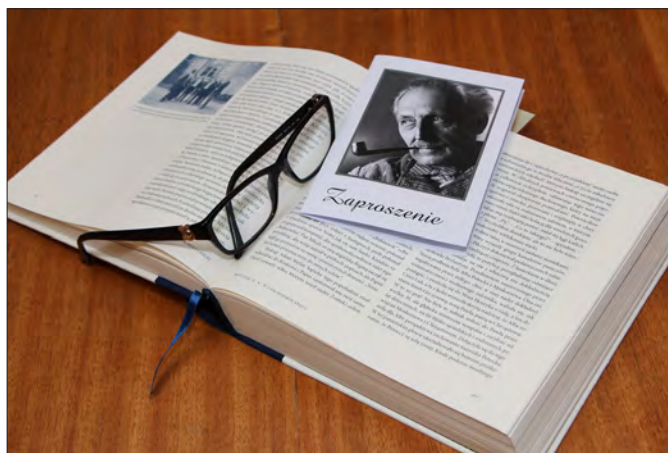

12–14. V Filmowa Noc Muzeów w Archiwum Państwowym w Szczecinie, 21 maja

15–17. „Historia łączy” – polsko-niemieckie warsztaty archiwalno-historyczne dla młodzieży, 25 maja

18–20. Promocja książki prof. Alfreda Wielopolskiego *Z herbem po służbach. Wspomnienia* wydanej nakładem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (Warszawa 2016), 6 czerwca

21–26. Międzynarodowy Dzień Archiwów – Genealogia. Archiwa społeczne. Gra Miejska,
9 czerwca

27–28. Wystawa archiwalna w gabinecie Prezydenta Szczecina Piotra Krzystka w 71. rocznicę przejęcia Szczecina przez Polskę, 5 lipca

29–30. Obrady konferencji naukowej „Historyczne księgozbiory w bibliotekach archiwów państwowych”, 29 listopada

31–33. „Zaduszki archiwalne” w Ekspozyturze AP w Szczecinie w Strzmielach, 30 listopada

34–36. Promocja rocznika „Kronika Szczecina” za lata 2015–2016, 9 grudnia